

DEPARTEMENT
KANSELARIJ &
BUITENLANDSE ZAKEN

////////////////////////////////////
VLAAMSE STRATEGIE DUURZAME

ONTWIKKELING 4

Ontwerp / 21.06.2021

////////////////////////////////////

INHOUD

1.	Inleiding	3
2.	Context.....	4
2.1.	Internationale context	4
2.2.	Vlaamse context	11
3.	Evaluatie Van de vorige VSDO (vsdo3) en van de transitieprioriteiten.....	12
3.1.	Evaluatieve reflectie VSDO3	12
3.2.	Resultaten per transitieprioriteiten	14
4.	Langetermijnvisie en -doelstellingen.....	16
5.	Operationele kortetermijndoelstellingen en prioritaire beleidsopties voor de regeerperiode	18
5.1.	Vizier 2030	18
5.2.	Transitieprioriteiten	18
5.2.1.	Een aangepaste aanpak en governance voor de transities	19
5.2.2.	Vlaanderen zet in op zes transitieprioriteiten	22
5.2.3.	Transitieprioriteiten en de link met het relanceplan	28

1. INLEIDING

De COVID-19 pandemie zorgt voor een grote mondiale crisis met verregaande gevolgen voor de samenleving. We moeten dit moment aangrijpen en ook de opportuniteiten zien. Dit is het moment om te investeren en onze welvaart veilig te stellen. Dit is ook het moment om een versnelling hoger te schakelen naar een meer duurzame economie. Met deze vierde Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling toont de Vlaamse Regering dat een duurzame samenleving een prioriteit is waar we ook in tijden van crisis aandacht voor moeten hebben.

De basis voor het Vlaams duurzaamheidsbeleid is de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling van de Verenigde Naties met 17 Sustainable Development Goals (SDG's). De SDG's brengen de verschillende dimensies van duurzame ontwikkeling in beeld. Naast de ecologische, sociale en economische dimensie, is ook het aangaan van partnerschappen en het bewerkstelligen van vrede en correcte instellingen (door goed bestuur, geen corruptie,...) noodzakelijk om de doelstellingen te bereiken. De SDG's vormen een geïntegreerd, ondeelbaar en universeel actieplan voor de zogenaamde '5 P's': planeet (planet), mensen (people), welvaart (prosperity), vrede (peace) en partnerschap (partnership).

De Verenigde Naties vragen de lidstaten om de SDG's te vertalen naar eigen doelstellingen en die te implementeren in hun beleid. Vizier 2030 is de Vlaamse vertaling van de SDG's. Vizier 2030 geeft met 53 doelstellingen richting aan het Vlaamse beleid en vormt de basis van deze vierde Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling. De realisatie van Vizier 2030 vraagt inspanningen van alle ministers van de Vlaamse Regering, samen met tal van maatschappelijke partners. Met de 111 indicatoren monitoren we de vooruitgang in de richting van onze Vlaamse 2030-doelstellingen waarbij we aandacht hebben voor benchmarking met andere Europese landen.

De realisatie van de Vizier 2030-doelstellingen is een tussenstap naar het Vlaanderen dat we wensen in 2050. In 2016 maakte de Vlaamse Regering een langetermijnstrategie op voor Vlaanderen, Visie 2050. Visie 2050 blijft ook nu ons langetermijnkompas waarmee we streven naar het creëren van welvaart en welzijn op een slimme, innovatieve en duurzame manier in een sociaal, open, veerkrachtig en internationaal Vlaanderen, waarin iedereen meetelt. Visie 2050 onderschrijft de SDG's en is daarop sterk verbonden met Vizier 2030. In Vizier 2030 hernemen we de drie dimensies (via een nieuwe economie, voor een inclusieve samenleving, binnen de ecologische grenzen van onze planeet) en de 9 thema's uit Visie 2050.

De COVID-19 pandemie heeft een impact op alle 17 SDG's en dus ook op de Vlaamse vertaling ervan. Door de SDG's te implementeren kunnen we onze weerbaarheid verhogen om toekomstige crisissen beter aan te kunnen. De Verenigde Naties (VN) riep vorig jaar, 2020 uit tot het 'decade of action', hét moment om versneld te werken aan duurzame oplossingen voor de grote maatschappelijke uitdagingen.

De boodschap is dat beleidsmakers, maatschappelijke partners, bedrijven en burgers samen de schouders zetten onder deze versnelling en de realisatie van Vizier 2030 in Vlaanderen. Zo kunnen we stappen zetten naar het Vlaanderen dat we wensen in 2050, een duurzaam, innovatief, veerkrachtig en warm Vlaanderen.

2. CONTEXT

Het Vlaams decreet Duurzame Ontwikkeling (DO) zorgt voor een juridische verankering van het Vlaamse DO-beleid als actief onderdeel van het wereldwijde DO-beleid. Het DO-beleid is bij uitstek meerlagig: van internationaal (multilateraal) en Europees over nationaal en regionaal tot lokaal en vice versa. Vlaanderen staat in voor de vertaling of omzetting van de 2030 Agenda van de Verenigde Naties met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen en supranationale of EU-regelgeving in het eigen recht en beleid (*top down*). Daarnaast kan Vlaanderen via de standpuntbepaling eigen elementen inbrengen in de beleidsvoorbereiding (*bottom up*).

Door de COVID-19 pandemie zal het beleid van de aankomende jaren en in het bijzonder het duurzaamheidsbeleid gericht zijn op herstel. De pandemie bracht de mondiale gemeenschap in een crisis en toont aan dat de verstoring van evenwichten verregaande gevolgen kan hebben. We moeten er daarnaast over waken dat deze gezondheids crisis de aandacht niet wegneemt van de grote uitdagingen waar we voor staan.

De coronacrisis biedt net als andere crisissen ook kansen. Die moeten we grijpen. Dit is het moment om te investeren en onze welvaart veilig te stellen. Corona heeft de Vlaming weerbaarder gemaakt. Zo leerden we de mogelijkheden van digitale toepassingen, thuis werken en lessen volgen, verplaatsingen uitsparen, de aantrekkelijkheid van het eigen land, ... Dit geeft ook opportuniteiten voor een meer duurzame economie. Ook het bedrijfsleven¹ en de investeringswereld geraken steeds meer overtuigd van de nood aan een veralgemeende en versnelde transitie naar duurzaamheid, terwijl ook de publieke opinie en de consumenten hen meer en meer in deze richting duwen. We moeten het momentum aangrijpen voor een duurzaam relancebeleid waarin de vijf pijlers van duurzame ontwikkeling (5P's) op een holistische wijze gecombineerd worden: mensen (people), planeet (planet), voorspoed (prosperity), partnerschappen (partnerships) en vrede (peace). Zowel de academische wereld, de bedrijfswereld, het middenveld, burgerorganisaties en de internationale gemeenschap (Europese Commissie, Verenigde Naties) roepen op om het economisch herstel te ontwerpen rond het motto van "building back better".

2.1. INTERNATIONALE CONTEXT

Mondiaal niveau: de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling

Het begrip van duurzame ontwikkeling is geëvolueerd doorheen de jaren, ook al bleef de definitie onveranderd. Duurzame ontwikkeling werd vroeger gezien als een afzonderlijk beleid in de marge van het reguliere beleid met een focus op activiteiten die een win-win-win creëerden op de economische, sociale en ecologische dimensie.

In september 2015 nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (UNGA) Agenda 2030 en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen of Sustainable Development Goals (SDG's) formeel aan. Ze worden gepromoot als de wereldwijde doelstellingen voor duurzame ontwikkeling. De SDG's zijn van 2016 tot 2030

¹ Zie ook beleidsnota Buitenlands Beleid en Ontwikkelingssamenwerking: '2.3.7. Ondernemen en Mensenrechten – duurzaam ondernemen: Bedrijven zetten in op duurzaamheid om maatschappelijk relevant te blijven' en o.a. volgend [persartikel](#).

van kracht, en vervangen de millenniumdoelstellingen (Millennium Development Goals) die zich exclusief richtten op ontwikkelingslanden.

De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) vormen de ruggengraat van een universele VN-agenda die op alle landen van toepassing is. Deze holistische agenda is gericht op het wereldwijd actief promoten van de hogervermelde 5 P's. Daarbij ligt een sterke nadruk op het cocreëren van beleid en partnerschappen met alle belanghebbenden (overheden, privésector, kennisinstellingen en civiele maatschappij), op horizontale relaties tussen ontwikkelde landen en ontwikkelingslanden en op het bestrijden van ongelijkheid. Door verschillende internationale resoluties inzake duurzame ontwikkeling te onderschrijven, bevestigde de Vlaamse Regering opnieuw haar engagement voor de uitvoering en rapportering inzake duurzame ontwikkeling en de SDG's.

De 17 Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties:

- SDG 1: Beëindig de armoede overal en in al haar vormen;
- SDG 2: Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en betere voeding, en bevorder duurzame landbouw;
- SDG 3: Zorg voor gezonde levens en bevorder het welzijn voor iedereen op alle leeftijden;
- SDG 4: Zorg voor inclusief en universeel toegankelijk onderwijs van kwaliteit en bevorder kansen tot levenslang leren voor iedereen;
- SDG 5: Bereik gendergelijkheid en emancipeer alle vrouwen en meisjes;
- SDG 6: Waarborg de beschikbaarheid en het duurzaam beheer van water en sanitair voor iedereen;
- SDG 7: Maak betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne vormen van energie voor iedereen toegankelijk;
- SDG 8: Bevorder doorgezette, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen;
- SDG 9: Bouw veerkrachtige infrastructuur uit, bevorder inclusieve en duurzame industrialisatie en promoot innovatie;
- SDG 10: Verminder ongelijkheid binnen en tussen landen;
- SDG 11: Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam;
- SDG 12: Zorg voor duurzame consumptie- en productiepatronen;
- SDG 13: Neem dringende maatregelen om de klimaatverandering en de gevolgen ervan te bestrijden;
- SDG 14: Behoud en exploiteer op duurzame wijze oceanen, zeeën en mariene hulpbronnen;
- SDG 15: Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam aanwenden van landgebonden ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop landdegradatie en keer het om en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe;
- SDG 16: Promoot vreedzame en inclusieve samenlevingen voor duurzame ontwikkeling, voorzie toegang tot rechtspraak en bouw effectieve, controleerbare en inclusieve instellingen op alle niveaus uit;
- SDG 17: Versterk de uitvoeringsmodaliteiten en revitaliseer het mondiaal partnerschap voor duurzame ontwikkeling.

De VN volgt de implementatie van de SDG's op via een SDG-monitoring². De normale opvolging van de uitvoering van de 2030 Agenda gebeurt binnen het Forum op Hoog Politiek Niveau voor Duurzame Ontwikkeling (HLPF), een forum dat de VN daar specifiek voor oprichtte. Dit forum vergadert jaarlijks binnen

² https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26158Final_SG_SDG_Progress_Report_14052020.pdf

de schoot van de Sociale en Economische Raad van de VN (ECOSOC) om de vooruitgang op specifieke thema's en clusters van specifieke SDG's na te gaan. Daarnaast wordt het HLPF ook eens om de vier jaar bijeengeroepen binnen de Algemene Vergadering van de VN (UNGA). De staats- en regeringsleiders evalueren dan de doelstellingen op mondiaal niveau. Dit gebeurde een eerste keer in september 2019 tijdens de 74^e zitting van de UNGA.

Staats- en regeringsleiders stelden op dat moment een veel te trage vooruitgang vast voor de meeste doelstellingen. Daarom namen ze een politieke verklaring aan die stelt dat alle landen naar een hogere versnelling moeten schakelen 'voor een decennium van actie en prestaties voor duurzame ontwikkeling' ('Decade of action'). De VN wil nu dit decennium alleen nog rapportage ontvangen over acties en investeringen die al concrete resultaten hebben opgeleverd.

Verschillende VN-agentschappen waar de Vlaamse overheid al jarenlang mee samenwerkt, treden vaak op als leidende organisatie om één bepaalde Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling te realiseren. Zo is de Food and Agriculture Organization (FAO) in Rome aan zet voor SDG2 om honger te beëindigen, met SDG 3 'gezondheid voor iedereen' gaat de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) aan de slag, SDG4 omtrent kwaliteitsonderwijs is het paradepaardje van Unesco en de International Labour Organisation (ILO) zet zich in voor waardig werk: SDG8.

Een belangrijke ambitie van de 2030 Agenda is om niemand achter te laten ('leaving no one behind'). Het belang van uitgesplitste data om te weten wie sociaal en/of economisch nog achterblijft, werd meermaals benadrukt tijdens het HLPF in 2019 en 2020.

De COVID-19 crisis heeft het belang van mondiale duurzaamheid duidelijker gemaakt. Beleidsbepalende VN-fora waarvan Vlaanderen partner is (zoals de WHO en de IAO), benadrukken dat het belangrijk is om de SDG's wereldwijd te realiseren, zowel met oog op herstel als om verdere crisissen te voorkomen³. Maar ook andere multilaterale organisaties zijn voorstander van een duurzaam herstel. Zo benadrukt de directrice van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) het belang van een duurzaam herstel door maatregelen die tegelijk de acute gezondheids crisis én de latente klimaatcrisis bestrijden⁴. De Wereldbank pleit voor een duidelijke focus op veerkrachtige, inclusieve en duurzame heropbouw: "Rebuilding Better is about achieving resilient, inclusive and sustainable recovery"⁵. De OESO onderschrijft deze visie ook, zie verder⁶. Al deze organisaties onderstrepen het belang van veerkracht en duurzaamheid van de ontwikkelde, Westerse maatschappijen en economieën waaronder de Vlaamse.

Europese Unie

Duurzaamheid en SDG's in de kern van het Europees beleid

Duurzame ontwikkeling is verankerd in de Verdragen⁷. De eerste Europese strategie voor duurzame ontwikkeling dateert van 2001. Onder de huidige Commissie Von der Leyen krijgt het Europees DO-beleid nieuwe stimulansen: het behoort tot de politieke prioriteiten van de Europese Commissie en ze zet verder

³ Zie bv. het [VN-rapport](#) "Recovering better: economic and social challenges and opportunities - A compilation of the High-level Advisory Board on Economic and Social Affairs" (juli 2020).

⁴ [Managing Director's Kristalina Georgieva's Opening Remarks at the Petersberg Climate Dialogue XI \(April 2020\)](#)

⁵ ["Saving Lives, Scaling-up Impact and Getting Back on Track: World Bank Group Covid-19 Crisis Response Approach Paper" \(juni 2020\)](#)

⁶ Zie bv.: OECD, Building a coherent response for a sustainable post-COVID-19 recovery, Towards a Policy Coherence roadmap (Preliminary version).

⁷ VEU art. 3 en 21 / VWEU art. 11, 151, 194.

in op “mainstreaming”. In de aanstellingsbrief van elke commissaris staat: *“Elke commissaris zorgt op zijn eigen beleidsterrein voor de verwezenlijking van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties. Het college als geheel is verantwoordelijk voor de algehele verwezenlijking van de doelstellingen.”*

In de Jaarlijkse Strategie voor Duurzame Groei van 17 december 2019 duidde de Europese Commissie de heroriëntering van het Europees Semester met onder andere de integratie van de SDG's.⁸

De behandeling van de SDG's in de landenverslagen 2020 van de diensten van de Europese Commissie was een eerste stap van die heroriëntatie. Het Belgisch landverslag 2020 omvat een nieuwe bijlage, met daarin een beoordeling van de vooruitgang van België in de richting van de SDG's. Lidstaten worden daarbij gemonitord op een aantal indicatoren die gekoppeld zijn aan specifieke SDG's. In juni 2020 publiceerde Eurostat de meest recente “EU SDG Indicator set 2020”.

Het Nationaal Hervormingsprogramma van 2020 en het Vlaams Hervormingsprogramma van 2020 besteden, op vraag van de Europese Commissie, voor het eerst aandacht aan de governance van de SDG's.

In de algemene mededeling van de Europese Commissie van 20 mei 2020 inzake de landenspecifieke aanbevelingen werd de link gelegd met de COVID-19 pandemie: *“Uit de pandemie komt naar voren dat de economische, sociale en ecologische aspecten met elkaar verweven zijn en dat een holistische strategie voor herstel noodzakelijk is. Om die reden is het nog belangrijker dan voorheen de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling (SDG's) van de Verenigde Naties in het Europees Semester voor coördinatie van het economisch beleid op te nemen. Alle landenspecifieke aanbevelingen zijn van toepassing op structurele hervormingen en investeringen.”* De drie landenspecifieke aanbevelingen (LSA's) voor België 2020-2021 zijn er dan ook op gericht de COVID-19 pandemie aan te pakken, de economie te stimuleren en het herstel te ondersteunen⁹:

- LSA 1 heeft betrekking op het begrotingsbeleid en het versterken van het gezondheidsstelsel,
- LSA 2 op het arbeidsmarktbeleid en de sociale effecten van de COVID-19 crisis,
- LSA 3 op het verbeteren van het ondernemersklimaat, het versterken van de liquiditeit aan kmo's, en het investeringsbeleid, waarbij de investeringen moeten worden toegespitst op de groene en digitale transitie (infrastructuur voor duurzaam vervoer, het schoon en efficiënt opwekken en gebruiken van energie, circulaire economie, digitale infrastructuur, zoals 5G- en Gigabitnetwerken en onderzoek en innovatie).

Ook in de EU-raadswerkgroepen is er aandacht voor 2030 Agenda. Zo werd de Europese Raadswerkgroep ‘2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling’ opgericht in 2017. Deze werkgroep kreeg het mandaat om het interne en externe beleid van de EU aangaande de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling over alle beleidssectoren heen op te volgen, te monitoren en erover te rapporteren. De werkgroep bespreekt ook de implementatie door de lidstaten. Wegens de hiervoor vermelde “mainstreaming” kan DO-beleid in heel wat raadswerkgroepen op tafel komen.

De Europese Green Deal

⁸ MEDEDELING VAN DE COMMISSIE AAN HET EUROPEES PARLEMENT, DE RAAD, DE EUROPESE CENTRALE BANK, HET EUROPEES ECONOMISCH EN SOCIAAL COMITÉ, HET COMITÉ VAN DE REGIO'S EN DE EUROPESE INVESTERINGSBANK van 17 december 2019, Jaarlijkse strategie voor duurzame groei 2020, COM(2019) 650 final

⁹ AANBEVELING VAN DE RAAD van 20 juli 2020 over het nationale hervormingsprogramma 2020 van België en met een advies van de Raad over het stabiliteitsprogramma 2020 van België [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32020H0826\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32020H0826(01))

Op 11 december 2019 publiceerde de Europese Commissie haar nieuwe groeistrategie, de Europese Green Deal, die expliciet bepaalt: *“De Green Deal maakt integraal deel uit van de strategie van deze Commissie om de doelstellingen voor Duurzame Ontwikkeling van de 2030 Agenda van de Verenigde Naties en de andere prioriteiten van de politieke beleidslijnen van voorzitter Von der Leyen te verwezenlijken. In het kader van de Green Deal zal de Commissie het proces van macro-economische coördinatie in het kader van het Europees semester bijstellen om de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties te integreren, duurzaamheid en het welzijn van burgers bij het economisch beleid centraal te stellen en ervoor te zorgen dat bij het ontwikkelen en uitvoeren van EU-beleid de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen vooropstaan.”*

Op 21 februari 2020 nam de Vlaamse Regering in een visienota een algemeen standpunt in over de Europese Green Deal. Ook legde ze de krachtlijnen vast voor de verdere standpuntbepaling over de verschillende deelonderwerpen van de Green Deal.

De ‘Green Deal’ is een roadmap van alle nieuwe (of herziene) initiatieven die de komende maanden en jaren op de Europese agenda staan om tegemoet te komen aan de ambitieuze Europese klimaat- en milieudoelstellingen. Deze initiatieven gaan vaak breder dan het strikte klimaatbeleid. Doel is tegen 2050 klimaatneutraal te worden. Enkele van de vele aangekondigde initiatieven zijn het actieplan voor een circulaire economie, de EU Biodiversiteitsstrategie 2030, een nieuwe EU-bosstrategie, een voorstel voor een Klimaatwet, een strategie ‘Van Boer tot Bord’ en een actieplan ‘zero pollution’.

Het centrale idee van de Green Deal is de EU omvormen tot een eerlijke en welvarende samenleving met een moderne, hulpbronnenefficiënte en concurrerende economie, die ook op het behoud en herstel van ecosystemen en biodiversiteit gericht is. Het doel is dat Europa vanaf 2050 netto geen broeikasgassen meer uitstoot en dat de economische groei losgekoppeld is van het gebruik van hulpbronnen. Niemand mag daarbij achtergelaten worden (no person and no place is left behind). De bedoeling is om de Europese economie duurzaam te maken en dat kan door de klimaat- en milieu-uitdagingen om te zetten in opportuniteiten en de transitie te laten verlopen op een rechtvaardige en inclusieve manier. In lijn hiermee moet het natuurlijk kapitaal van de EU beschermd, behouden en verbeterd worden en moet de gezondheid en het welzijn van burgers beschermd worden tegen milieu gerelateerde risico's.

De Green Deal vormt een uitdaging voor een dichtbevolkte, geïndustrialiseerde regio als Vlaanderen. Een regio waar een belangrijk deel van de welvaart wordt gecreëerd door energie-intensieve industrieën die afhankelijk zijn van de wereldmarkt en daardoor erg gevoelig zijn voor wijzigingen van het wereldwijd gelijk speelveld.

De nieuwe EU-biodiversiteitsstrategie voor 2030 en het bijbehorend actieplan is een alomvattende en breed georiënteerde, ambitieuze langetermijnstrategie met als doel tegen 2030 de Europese biodiversiteit te herstellen. De strategie haalt hierbij diverse maatschappelijke voordelen aan zoals gezondheid, klimaat, voedselzekerheid en bijdrage tot de SDG's maar ook het tegengaan van illegale handel in wilde dieren. De strategie raakt verder ook aan de actualiteit door te verwijzen naar relatie tussen landgebruik en verspreiding van ziekte veroorzakende organismen. De Europese Commissie ziet deze strategie als de basis voor verdere EU onderhandelingen met betrekking het post-2020 globale biodiversiteitskader.

In december 2020 publiceerde de Europese Commissie ook de ‘Strategie voor duurzame en slimme mobiliteit’. De strategie is het nieuwe Europese beleidskader voor de transportsector en is een doorvertaling van de Green Deal. De krachtlijnen van deze nieuwe strategie zijn bedoeld om het EU transportbeleid future proof te maken. De drie centrale thema's van deze strategie zijn duurzaam, slim en weerbaar.

Duurzaamheid als voorwaarde in het Meerjarig Financieel Kader (MFK) en 'Next Generation EU'

De Europese Commissie stelde 'Next Generation EU' voor, een herstelplan voor Europa om de sociale en economische impact van de COVID-19 crisis te herstellen.¹⁰ Het meerjarig financieel kader (MFK) zal in combinatie met Next Generation EU, de EU ondersteunen voor de heropbouw na de pandemie. In de conclusies van de bijzondere Europese Raad van 17-21 juli 2020 waar het akkoord over dit Europees herstelplan bereikt werd, staat: *"Voor het Europees herstelplan zijn omvangrijke publieke en private investeringen op Europees niveau nodig die de Unie stevig op weg helpen naar een duurzaam en veerkrachtig herstel, die banen creëren en die meehelpen om de onmiddellijke schade van de COVID-19-pandemie te herstellen, en tegelijkertijd de groene en digitale prioriteiten van de Unie ondersteunen."*

Next Generation EU bestaat uit instrumenten voor de lidstaten, bedrijven en de gezondheidssector. Eén van de instrumenten voor lidstaten is de Faciliteit voor herstel en veerkracht, die op grote schaal financiële ondersteuning voorziet voor overheidsinvesteringen en –hervorming. De lidstaten moeten nationale herstel- en veerkrachtplannen opmaken om aanspraak te kunnen maken op de fondsen in het kader van de Faciliteit voor herstel en veerkracht. Deze plannen moeten bijdragen aan de volgende algemene doelstellingen¹¹:

- **De economische, sociale en territoriale cohesie van de EU bevorderen:** Het stimuleren van cohesie, rekening houdend met lokale, regionale en nationale ongelijkheden.
- **Veerkracht versterken:** De COVID-19 crisis heeft de capaciteit van de EU en de lidstaten om om te gaan met grote, onverwachte schokken getest. Het is belangrijk in te zetten op de versterking van de sociale en economische veerkracht, om sterker uit de crisis te komen, om beter voorbereid te zijn op toekomstige uitdagingen en om het langtermijn concurrentievermogen van de EU te versterken.
- **De sociale en economische impact van de crisis verzachten:** Aandacht voor gelijke kansen, toegang tot de arbeidsmarkt, eerlijk werk, sociale bescherming en inclusie.
- **De groene en digitale transitie ondersteunen:** Lidstaten moeten aantonen hoe zij rekening houden met de klimaat-, milieu-, sociale en digitale prioriteiten. In elk herstel- en veerkrachtplan moet minimum 20% van de uitgaven gerelateerd zijn aan de digitale transitie en 37% aan klimaat.

Ook moeten de nationale herstel- en veerkrachtplannen bijdragen tot de brede ambities van de 7 vlaggenschipinitiatieven van de Jaarlijkse strategie voor Duurzame Groei 2021 van de EU¹². Hoewel de plannen afgestemd zullen zijn op de specifieke situatie van elke lidstaat, vermelden de vlaggenschipinitiatieven enkele gemeenschappelijke uitdagingen waarvoor gecoördineerde investeringen en hervormingen nodig zijn.

Verder wordt er ook een budgettair programma opgezet voor het Fonds voor een Rechtvaardige Transitie. Dat zal specifiek steun bieden voor de economische diversificatie van de gebieden die het meest getroffen worden door de uitdagingen die de transitie naar klimaatneutraliteit met zich meebrengen. Daarnaast zal het fonds bijdragen aan de omscholing en de actieve inclusie van werknemers en werkzoekenden in het kader van die transitie. Ook hier zullen de lidstaten een nationaal plan moeten opstellen om toegang te

¹⁰ https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_nl

¹¹ Guidance to Member States Recovery and Resilience Plans, Commission Staff Working document van 17 september 2020 (SWD2020 205final)

¹² Jaarlijkse Duurzame Groeistrategie 2021 van 17 september 2020, COM(2020) 575 final

krijgen tot die middelen. Ook in andere budgettaire programma's van het MFK zoals het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, het Cohesiebeleid, het extern EU-beleid, het LIFE-programma enzovoort wordt een duidelijke link gelegd naar duurzaamheid en de SDG's. De komende jaren zal de EU hier dus verder op inzetten.

Internationale organisaties

OESO

De OESO maakt van duurzaamheid een topprioriteit. Ook kiest de organisatie resoluut voor initiatieven die systeemdenken en transitiewerking ingang te doen vinden in de beleidsaanpak van overheden. De OESO heeft een aantal aanbevelingen geformuleerd voor duurzame ontwikkeling en de toepassing ervan op subnationaal niveau.

Eén van aanbevelingen heeft betrekking op het stimuleren van de beleidscoördinatie van Duurzame Ontwikkeling in de wettelijke kaders, plannen en acties om de SDG's te implementeren op subnationaal en lokaal niveau¹³. Vlaanderen was één van de pilootregio's en nam van juli 2018 tot maart 2020 deel aan het OESO-project 'A territorial approach to the SDG's: a role for cities and regions to leave no-one behind'¹⁴. De bedoeling van het project was om subnationale overheden te ondersteunen in de implementatie van de SDG's. Uit dit project kwam naar voor dat Vlaanderen koploper is wat betreft multi-level en multi-actor governance, dankzij de transitieprioriteiten in het kader van Visie 2050 en de implementatie van de 2030 Agenda via Vizier 2030.

UNESCO

UNESCO kreeg van de VN het mandaat om SDG 4 (het garanderen van rechtvaardige toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en levenslang leren) op te volgen alsook het hele onderwijsluik in de 2030 Agenda via het Actiekader Education 2030. UNESCO wordt daarbij geholpen door de multi-stakeholder SDG-Education 2030 Steering Committee, als het politiek orgaan van de Global Education Meetings.

België/Vlaanderen zetelt sinds 2016 in het Steering Committee en organiseerde de laatste Global Education Meeting in 2018 in Brussel¹⁵. Door de coronacrisis ligt de nadruk zowel op gelijke kansen (building back equal) als op de koppeling van duurzame ontwikkeling aan (onderwijs voor) mensenrechten, democratische participatie en rechtsorde.

¹³ Engaging appropriately sub-national levels of government in areas where they have a role in policy coordination to promote coordinated actions and enhance coherence across levels of governments for sustainable development. To this end, Adherents should, as appropriate: Promote Policy Coordination for Sustainable Development at different levels of government and work with key stakeholders to develop tools that support local and regional governments in applying Policy Coordination for sustainable Development in their legal frameworks, plans and actions for localising the SDGs".

¹⁴ OECD Urban Policy Reviews (2020): "A territorial approach to the Sustainable Development Goals – Synthesis Report": <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e86fa715-en.pdf?expires=1596191279&id=id&accname=oid038043&checksum=16B76F74842F205D0E2A7E5AF17B7B1A>

¹⁵ <https://en.unesco.org/themes/education/globaleducationmeeting2018>

SDG4/Education 2030 hanteert ook een eigen set van indicatoren die het UNESCO Instituut voor Statistiek ontwikkelt in samenspraak met de Lidstaten¹⁶. Daarnaast zorgt het jaarlijkse Global Education Monitoring Report¹⁷ voor een meer diepgaande beleidsanalyse.

2.2. VLAAMSE CONTEXT

Het Vlaams relanceplan 'Vlaamse Veerkracht'

De impact van de covid-19 pandemie op onze Vlaamse economie is niet te onderschatten. Daarom heeft de Vlaamse Regering belangrijke maatregelen genomen om de verdere verspreiding van het coronavirus af te remmen en de impact op de gezondheidszorg af te vlakken, en om getroffen burgers en bedrijven financieel te ondersteunen.

Corona heeft de Vlaming weerbaarder gemaakt. De coronacrisis biedt een enorme opportuniteit die we moeten grijpen. Daarom lanceerde de minister-president op 28 september 2020 het relanceplan Vlaamse Veerkracht, een ambitieus plan dat Vlaanderen aan de top van Europa wil brengen¹⁸. Dit is het moment om te investeren en zo onze welvaart veilig te stellen. Dit is ook het moment om een versnelling hoger te schakelen naar een neer duurzame economie en om te investeren in innovatie, onderwijs en opleiding, in natuur en omgeving.

De Vlaamse overheid moet ook zelf het goede voorbeeld geven. We grijpen dit momentum aan om de Vlaamse ambities op te krikken, om te versterken waar we goed in zijn en ons te bevrijden van een aantal kwalen die we al lang meedragen. We maken onze administraties slagkrachtiger, vinniger en oplossingsgericht.

Bij de opmaak van dit plan liet de Vlaamse Regering zich inspireren door de aanbevelingen van een economisch en maatschappelijk comité en door het relanceplan van de SERV.

Het plan bevat zeven speerpunten: 1. economie en samenleving verduurzamen; 2. investeren in infrastructuur; 3. Vlaanderen digitaal transformeren; 4. investeren in mensen en talenten; 5. Overheidsinvesteringen; 6. de coronacrisis beheren en Brexit; 7. de overheid efficiënter maken.

Vlaanderen zal met dit relanceplan bijdragen aan het nationaal plan voor herstel en veerkracht (PHV). Op 30 april 2021 diende België haar PHV bij de Europese Commissie in.

¹⁶ <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/quick-guide-education-indicators-sdg4-2018-en.pdf>

¹⁷ <https://en.unesco.org/gem-report/allreports>

¹⁸ <https://www.vlaanderen.be/publicaties/relanceplan-vlaamse-regering-vlaamse-veerkracht>

3. EVALUATIE VAN DE VORIGE VSDO (VSDO3) EN VAN DE TRANSITIEPRIORITEITEN

Zoals decretaal bepaald, moet voor de aanmaak van een nieuwe VSDO, de vorige VSDO geëvalueerd worden. In 2016 maakte de Vlaamse Regering een langetermijnstrategie op voor Vlaanderen, Visie 2050, met daaraan gekoppeld een specifiek operationeel gedeelte in de vorm van een transitiebeleid en -werking. Deze visienota was ook de VSDO3. De transitiewerking kreeg concreet vorm in zeven transitieprioriteiten om de noodzakelijke veranderingen te helpen realiseren.

Begin 2021 werd het operationeel gedeelte van de VSDO3, namelijk het transitiebeleid en de transitiewerking van de Vlaamse overheid tegen het licht gehouden. De inzichten die deze evaluatie van de VSDO3 voortbracht (zie punt 3.1.) worden de uitgangspunten voor de aanpak van de transitieprioriteiten in het operationele gedeelte van deze nota (hoofdstuk 5).

3.1. EVALUATIEVE REFLECTIE VSDO3

Evaluatieve reflectie VSDO3

Begin 2021 begeleidde Ideaconsult in samenwerking met DKBUZA een evaluatief reflectieproces dat uitmondde in de 'Evaluatie- en doorstartnota voor Visie 2050'. Deze evaluatieve reflectie werd uitgevoerd met workshops, interviews, documentenanalyses en input van academici. De successen en knelpunten werden opgelijst. De basisprincipes voor de transities uit Visie 2050 werden in de evaluatienota als leidraad gebruikt voor de analyse. Het gaat over van langetermijn denken naar kortetermijn doen (via o.a. pilootprojecten), samenwerken met andere beleidsdomeinen en stakeholders en samen leren. Er werd ook een kritische analyse gemaakt van de werking van het transitieplatform, de transitie managers en andere organen en coördinerende acties. Hier volgt een korte samenvatting:

- **Basisprincipes van de Visie 2050:**

Langetermijnperspectief: De meeste transitieprioriteiten zijn erin geslaagd om samen met de stakeholders een langetermijnvisie en toekomstverkenningen uit te werken. De transitie managers geven aan dat de langetermijnaanpak het belangrijkste verschil maakt met het gangbare beleid en de huidige denkwijze. Soms duwden de kortetermijnnoten of de druk om snel resultaat te boeken, de langetermijnfocus naar de achtergrond. Veel transitieprioriteiten uiten de behoefte aan diepgaande kennis over trends en toekomstscenario's over hun domeinen als input voor het langetermijnbeleid. Bovendien moet de langetermijnvisie tastbaar gemaakt worden in concrete voorbeeldprojecten.

Kortetermijnpilootprojecten en acties: Meerdere transitieprioriteiten zijn aan de slag gegaan met kortetermijnexperimenten en pilootprojecten en het zochten naar mogelijkheden om opschaling te stimuleren. Sommige transities zijn in hun proces verder gevorderd. Bij sommige transitieprioriteiten was de transitie immers al langer ingezet. Een aantal transitieprocessen hebben intussen ook al zeer concrete stappen gezet op weg naar systeeminnovatie. Daarbij moeten we de problemen niet enkel aan de oppervlakte maar op het dieperliggende niveau aanpakken. Een aantal transitieprocessen hebben optimaal gebruik gemaakt van de Vlaamse en Europese financieringsmogelijkheden voor de ondersteuning van de experimenten. De transitieprioriteit Circulaire economie zette bijvoorbeeld een 60-tal (inter)-clusterprojecten op in het kader van het Innovatieclusterbeleid van VLAIO. Negen transitie-experimenten

van de transitieprioriteit Leven, leren en werken in 2050 kregen de steun in het kader van het Europese Sociaal Fonds (2019-2022). Samenwerking op vlak van financiering en het optimaal gebruiken van Europese middelen kan nog verder gestimuleerd worden in de toekomst. Een vaak aangehaald knelpunt is dat er minder aandacht was voor het mogelijk uitfaseren en stopzetten van aspecten uit het huidige beleid (regime) die haaks staan op de toekomstvisie. Andere knelpunten zijn dat een aantal transitieprocessen te abstract bleven en dat in sommige transitieprioriteiten eerder de breder gekende projecten gefinancierd werden onder het label van pilootproject.

Samenwerking met stakeholders: Alle transitieprioriteiten bouwden een extern netwerk uit met stakeholders de maatschappelijke vijfhoek (de ondernemerswereld, de kennisinstellingen, het maatschappelijke middenveld, de overheden en de financiële sector) en werkten met nieuwe samenwerkingsmodellen en -methodieken. Dit werd ervaren als een duidelijke meerwaarde van de transitieaanpak. Bij sommige transitieprioriteiten lag de nadruk meer op het samenwerken met voorlopers en 'frisdenkers'. Andere richtten zich eerder op een goede dialoog en samenwerking met de bestaande koepels, belangenverenigingen enzovoort, of een combinatie ervan. Het was soms een uitdaging om geschikte stakeholders te vinden - zowel uit klassieke, als ook uit vernieuwende hoek. Anderzijds hebben niet alle betrokken departementen en entiteiten de reflex om co-creatief en participatief aan de slag te gaan met externe stakeholders.

Transversale samenwerking: Er zijn interessante samenwerkingen ontstaan binnen de overheid, als rechtstreeks gevolg van de transitieaanpak: tussen de trekkers van de transitieprioriteiten, maar ook tussen de beleidsdomeinen en entiteiten. Dit resulteerde vaak ook in een goede samenwerking bijvoorbeeld tijdens de voorbereiding van de bijdrage aan het regeerakkoord. Transversaal werken stootte echter soms op weerstand in een aantal beleidsdomeinen en entiteiten. Ook al zijn er vele voorbeelden van goede samenwerking, er zijn ook kansen voor gezamenlijke pilootprojecten, transversale trajecten of gezamenlijke investeringen, onbenut gebleven.

Er is soms te weinig ruimte in de politieke en administratieve sturing binnen de Vlaamse overheid opdat departementen en agentschappen vlot zouden kunnen samenwerken.

Samen leren: Vele transitieprioriteiten hebben de stap gezet naar het capteren van lessen uit de pilootprojecten, op het vlak van nieuw beleid, nieuwe businessmodellen, nieuwe gedragingen en kennisdeling. Anderen zetten nu de stap. De transitieprioriteiten hebben ook geleerd van elkaar via het transitieplatform. De transitie managers die niet vertrouwd waren met de transitieaanpak bij de start van het proces hebben zich deze kennis eigen gemaakt. Er is nu duidelijk meer kennis en kunde over langetermijndenken en de transitieaanpak. De meeste transitie managers appreciëren het transitieperspectief als verrijkend. Als knelpunten werd aangehaald dat meestal de capaciteit (mensen en middelen) nog ontbrak om permanent te leren, te monitoren en bij te sturen. Reflexieve monitoring waarbij we stilstaan bij wat we geleerd hebben in plaats van meetbare doelen ontbrak meestal nog.

- Governance van de transitieprioriteiten:

In Visie 2050 zijn volgende rollen voor transitie managers gedefinieerd: *'vernieuwers die beschikken over voldoende vrijheid van handelen en dus het mandaat hebben om alle betrokkenen op ad-hoc basis samen te brengen, essentieel is dat een relatief beperkte projectgroep van gemotiveerde en resultaatgerichte Vlaamse ambtenaren uit verschillende beleidsdomeinen samen met geëngageerde partners het eigenaarschap opnemen van het transitieproces'*. Niet alle transitie managers hebben al deze aspecten van hun rol kunnen opnemen. Dit omdat andere korteremijntaken prioriteit hadden, omwille van het brede takenpakket, door gebrek aan tijd en ruimte, gebrek aan middelen, gebrek aan steun of mandaat. De transitie managers en de transitie-units moesten vaak terugvallen op bestaande middelen en (beperkte) menskracht en sommigen konden niet voldoende rekenen op de politieke steun. Sommige transitie managers

konden hun rol wel vervullen, wat leidde tot meer resultaten. Er zijn ook transitieteams ontstaan rond een bepaalde transitie, waar verschillende mensen samenwerken, elk met een andere rol binnen de werking van de transitieprioriteit en dit werkte goed.

De actieve samenwerking met en uitgebreide rol voor het **Voorzitterscollege**, voorzien in de visienota, beperkte zich tot de beginperiode van visievorming en voorbereiding van de startnota's voor de Vlaamse regering bij de opstart van de transitieprioriteiten.

Het **transitieplatform** zorgde voor een gewaardeerde kennisuitwisseling en stimuleerde de samenwerking tussen de transities, ook al zijn er een aantal samenwerkingsopportuniteiten onbenut gelaten. Er was **een overkoepelende communicatie** in de vorm van een website, maar deze communicatie was eerder beperkt. Er zijn meerdere **onderzoeken** gebeurd die de transities en hun werking op een positieve manier hebben ondersteund (o.a. in het kader van de steunpunten). Er is echter nog te weinig ingezet op het samenbrengen van het langetermijnonderzoek (toekomstverkenningen, scenariodenken,...). Veel transitieprioriteiten uiten de behoefte om diepgaande kennis over trends en toekomstscenario's van hun respectievelijke domeinen te verbinden met kennis van andere beleidsdomeinen. Ook de kennisopbouw in gedrag en cultuur van mensen is nog te vaak onderbelicht.

3.2. RESULTATEN PER TRANSITIEPRIORITEITEN

De VSDO3 bevatte zeven transitieprioriteiten om de noodzakelijke veranderingen te helpen realiseren: Circulaire Economie; Leven, leren en werken in 2050; Industrie 4.0; Samen Leven in 2050; Mobiliteit en Energie en Slim wonen en Leven. Elke transitieprioriteit kreeg verantwoordelijke ministers en transitie managers aangeduid. De transitie managers stelden een startnota en plan van aanpak op. De Vlaamse regering keurde de startnota's in 2017 goed. De startpositie, de uitdagingen en de context waren verschillend voor de zeven transitieprioriteiten. Dit had een diversiteit in aanpak en voortgang tot gevolg.

De resultaten per transitieprioriteit zijn terug te vinden in de fiches van de transitieprioriteiten (onder de titel: 'Resultaten voorbije periode'). Deze legislatuur gaan we verder met zes van de zeven transitieprioriteiten (zie ook 5.2.). De transitieprioriteit Slim wonen en leven wordt niet verdergezet als transitieprioriteit. Deze transitieprioriteit werd getrokken door het Agentschap Wonen. Ook al gaat het agentschap niet verder met de transitieprioriteit, toch is de transitieaanpak- en denken verankerd in het agentschap en zal er blijvend op ingezet worden door o.a. de inbedding van het Woonbeleidsplan in Vizier 2030, het blijvend handelen op lange termijn, de verderzetting van de verwevenheid met andere beleidsdomeinen en -velden, het inzetten op gezamenlijke visienota's, het bieden van ruimte aan experimenten en proefomgevingen en het constructief meewerken aan de transitieprioriteit(en) met raakvlakken met wonen en woonbeleid. Het ruimtelijk deel van de transitieprioriteit wordt ingebed in het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, maar vraagt geen specifieke transitieaanpak.

Aangezien Slim wonen en leven als transitieprioriteit wordt stopgezet, is er geen specifieke fiche over deze transitieprioriteit en geven we hieronder een kort overzicht van de verwezenlijkingen

Transitieprioriteit Slim Wonen en Leven (SWL)

Het uitgangspunt en de basis voor de startnota aan de VR werd het toekomstbeeld van 'een duurzame en innovatieve buurt waar iedereen kan en wil wonen en leven', ontstaan tijdens een brede transitiearena. Centraal in het traject van deze transitieprioriteit stond de strategische denkgroep met leden van zowel binnen als buiten de Vlaamse overheid. Er werd gewerkt in werven, waar met diverse partners experimenten werden opgezet, innovatieve projecten of diensten werden ontwikkeld en beleidsaanbevelingen geformuleerd. Zo werd in de werf 'Betaalbaar huuraanbod' een kennisnetwerk betaalbaar verhuren opgezet en een [draai- en inspiratieboek betaalbaar verhuren](#) uitgewerkt. In de werf buurtinitiatieven heeft het lerend netwerk duurzame wijken een werkwijze rond de verduurzaming van wijken uitgewerkt ([eindrapport zie hier](#)) en een buurtscan- en atlas van buurtinitiatieven om buurttransformatie in gang te zetten. De werf duurzame woonwensen ondersteunde de transitie naar een duurzaam woongedrag bij burgers met een brede publiekscampagne met online test zie website "[Thuis in de toekomst](#)" en inspirerende toekomstbeelden (zie Beeldenbank "[Thuis in de toekomst](#)"). Het traject 'Thuis in de Toekomst' enthousiasmeerde via verschillende mediakanalen de Vlaams burger om op een meer toekomstbestendige manier naar hun directe leefomgeving te kijken, en ontwikkelde een tool voor lokale overheden om met haar inwoners hier een discussie over aan te gaan. Er liep tevens wetenschappelijke onderzoek naar woonwensen (in het kader van het Groot Woononderzoek 2018³) en woongedrag.

4. LANGETERMIJNVISIE EN -DOELSTELLINGEN

Visie 2050

In maart 2016 keurde de Vlaamse Regering 'Visie 2050: een langetermijnstrategie voor Vlaanderen' goed. De ambitie voor Vlaanderen in 2050 richt zich op het *creëren van welvaart en welzijn op een slimme, innovatieve en duurzame manier in een sociaal, open, veerkrachtig en internationaal Vlaanderen, waarin iedereen meetelt.*

Die ambitie willen we realiseren door een nieuwe economie, voor een inclusieve samenleving en binnen de ecosysteemgrenzen van onze planeet. We willen dus evolueren naar een duurzame productie en consumptie binnen de planetaire en sociale grenzen. Duurzaamheid is een belangrijke leidraad in de toekomstvisie voor Vlaanderen.

De Vlaamse Regering blijft Visie 2050 omarmen als haar langetermijnstrategie voor Vlaanderen en zal alles in het werk stellen om de doelstellingen te realiseren.

De toekomstvisie werd verder uitgediept aan de hand van 9 thema's met kansen en uitdagingen:

1. Kennisontwikkeling als drijvende kracht
2. Slimme omgang met materialen
3. Efficiënt gebruik van energie en verhoging van het aandeel hernieuwbare energie
4. Een robuust watersysteem
5. Een duurzame voedselketen
6. Een vlot en veilig mobiliteitssysteem
7. Wonen in een aantrekkelijke omgeving
8. Toegankelijke en hoogwaardige zorg
9. Een wendbare overheid

De Visie 2050 stelt dat we de toekomst van Vlaanderen niet met zekerheid kunnen voorspellen. Ze is immers afhankelijk van complexe en onvoorspelbare veranderingen en vernieuwingen waarvan we de impact en de timing vandaag niet kennen. We moeten rekening houden met disruptieve veranderingen en grondige transformaties.

Burgers zullen in dit evoluerend maatschappijbeeld een wendbare positie moeten innemen. Vlaanderen moet onvoorspelbare veranderingen, vernieuwingen en mogelijke problemen niet zomaar ondergaan, maar kan zelf mee de toekomst vormgeven. Dit doen we door een voortrekkersrol op te nemen in de vernieuwingen die een positieve impact hebben op het leven op aarde. Hierbij nemen we de beschikbare instrumenten in handen en bieden we kansen aan alle mensen en groepen. Durf en verbeeldingskracht zijn essentieel om te kunnen omgaan met de ontwikkelingen die ons maatschappelijk systeem grondig veranderen. De toekomstvisie moet een inspiratiebron voor alle Vlamingen zijn. We werken intensief samen met de hele bevolking en alle maatschappelijke actoren om dit wensbeeld voor Vlaanderen waar te maken.

De toekomstvisie is gericht op Vlaanderen, maar Europa en de rest van de wereld evolueren in dezelfde richting. Vlaanderen draagt hiertoe bij door in te zetten op de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen voor 2030 van de VN die invulling geven aan de gewenste toekomst voor de wereld.

De Visie 2050 neemt een complementaire, verbindende en richtinggevende plaats in tussen andere beleidsplannen en –strategieën.

2030 Doelstellingen / Vizier 2030

In Visie 2050 werd vooropgesteld dat samen met de betrokken partners prioritaire doelstellingen zouden worden opgemaakt, die aansluiten bij de langetermijnvisie voor Vlaanderen en de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen. Het resultaat hiervan is het doelstellingskader Vizier 2030 dat door de Regering Bourgeois (2014-2019) werd opgesteld. Vizier 2030 is de Vlaamse vertaling van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN.

Intussen werd het oorspronkelijk **doelstellingskader** uitgebreid, met de inbedding van de 2030-doelstellingen uit het Luchtbeleidsplan, het Woonbeleidsplan en het Vlaams- Energie en Klimaatplan¹⁹. Daarnaast werd de bijhorende indicatorenset vervolledigd en op punt gesteld. Wanneer het beleidsplan Ruimte en de Vlaamse Mobiliteitsvisie 2040 zijn goedgekeurd zullen ook deze doelstellingen toegevoegd worden aan het doelstellingskader.

Vizier 2030 bevat momenteel 53 doelstellingen en 111 indicatoren. Aan de hand van deze indicatoren zal Vizier 2030 jaarlijks gemonitord worden. Vizier 2030 herneemt de 9 thema's en de dimensies van Visie 2050: doelstellingen voor een nieuwe economie, voor een inclusieve samenleving en binnen de ecosysteemgrenzen van onze planeet, met een open en wendbare overheid in partnerschap. Tenslotte omvat het ook het engagement om de realisatie van deze doelstellingen wereldwijd en in de ontwikkelingslanden te ondersteunen.

Vizier 2030 is het gemeenschappelijk verhaal van de voltallige Vlaamse Regering waar ze samen de schouders onder zetten. De doelstellingen van Vizier 2030 bieden aan de Vlaamse Regering als team en aan elke minister en respectievelijk beleidsdomein een focus om met het beleid naartoe te werken. De jaarlijkse monitoring van de indicatoren vormt hierbij een handige leidraad.

De doelstellingen van Vizier 2030 vormen een **tussenstap** in de realisatie van Visie 2050. Tegelijkertijd geeft het invulling aan het engagement dat door de Vlaamse Regering werd aangegaan ten aanzien van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN.

¹⁹ <https://beslissingenvlaamsegering.vlaanderen.be/document-view/5F75EC290379AD00080001E8>

5. OPERATIONELE KORTETERMIJNDOELSTELLINGEN EN PRIORITAIRE BELEIDSOPTIES VOOR DE REGEERPERIODE

Het operationele luik van de nieuwe Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling wordt ingevuld door, enerzijds, de opvolging van de doelstellingen uit Vizier 2030 via indicatoren, en anderzijds de zes transitieprioriteiten. Het relanceplan 'Vlaamse Veerkracht' is richtinggevend op korte termijn om te zorgen voor een duurzaam herstel na de coronacrisis.

5.1. VIZIER 2030

Vlaanderen wil koploper zijn in internationale benchmarking. Jarenlange actieve Vlaamse betrokkenheid binnen de multilaterale coördinatieprocessen van onder andere de EU alsook de VN toont dit aan. Aan het Vizier 2030-doelstellingenkader is een indicatorenset gekoppeld die het mogelijk maakt de voortgang van de 53 doelstellingen in beeld te brengen. Zo kan Vlaanderen zich meten met de andere deelstaten binnen België, maar kunnen we ons ook positioneren ten opzichte van de EU-lidstaten.

De keuze van indicatoren is gebaseerd op: kwaliteit, meetbaarheid, relevantie en internationale vergelijkbaarheid, met een sterke voorkeur voor reeds bestaande indicatoren. Er werd geopteerd voor een realistische en kwalitatieve aanpak en ruimte voor bijsturing is inherent aan Vizier 2030.

In 2020 heeft de Vlaamse Regering een eerste keer een stand van zaken opgemaakt van de 11 dashboardindicatoren, deze geven een globaal beeld per dimensie van Visie 2050²⁰. Deze stand van zaken is een waardevolle leidraad. Een integrale monitoring van alle Vizier 2030 indicatoren zal bij een volgend rapporteringsmoment gebeuren (september 2021).

5.2. TRANSITIEPRIORITEITEN

De Vlaamse Regering zet verder in op een aanpak gebaseerd op transitie management om de ambitie van Visie 2050 te bereiken. De transitieprioriteiten zijn een krachtig instrument om de grote omslag te realiseren die het doel is van de langetermijnstrategie. Tegelijkertijd ondersteunen de transitieprioriteiten de doelstellingen op middellange termijn zoals deze uit Vizier 2030. De transitieprioriteiten die verder gezet worden zijn: Circulaire Economie; Leven, leren en werken in 2050; Industrie 4.0; Samen Leven in 2050; Mobiliteit en Energie.

Dit hoofdstuk geeft weer hoe de Vlaamse Regering in de huidige legislatuur zal omgaan met de transitieprioriteiten. In paragraaf 5.2.1 komt een aangepaste aanpak en governance model voor de transitieprioriteiten aan bod, gebaseerd op de inzichten uit de voorbije legislatuur (cf. hoofdstuk 3) en de huidige beleidscontext (cf. hoofdstuk 2); paragraaf 5.2.2 geeft een korte omschrijving van de transities; paragraaf 5.2.3 tenslotte geeft de link weer met het Vlaamse relanceplan Vlaamse Veerkracht.

²⁰ <https://do.vlaanderen.be/dashboardindicatoren-vizier-2030>

5.2.1. Een aangepaste aanpak en governance voor de transities

De Vlaamse overheid heeft in de voorbije jaren expertise opgebouwd met transitiebeleid en transitiewerking. Uit de reflectie van de VSDO3 (zie hoofdstuk 4) komen een aantal verbeterpunten naar voor. Om verder koers te zetten naar de gewenste toekomstvisie van Visie 2050 geven we deze regeerperiode een nieuwe impuls aan de zes transitieprioriteiten, met een aantal vernieuwende accenten, en een geoptimaliseerde aanpak en governance.

De basisprincipes van de transitieaanpak uit Visie 2050 blijven overeind (langetermijndenken, kortetermijn handelen, partnerschappen, beleidsintegratie, continu leren), maar we leggen daarbij wel **vernieuwende accenten**.

- **Langetermijnbeleid/visie**

Een helder en onderbouwd langetermijnbeleid/visie per transitie is nodig om de (omvang van de) uitdagingen scherp te stellen. Er wordt verder ingezet op langetermijnonderzoek, toekomstverkenningen, roadmaps, scenariodenken om voortdurend te blijven leren, kennis op te bouwen en de processen en het beleid bij te sturen. Meer aandacht zal gaan naar het verbinden van de kennis (trends, toekomstverkenningen) die er in de beleidsdomeinen reeds voorhanden is. Het is het transitieplatform (zie verder) dat de coherentie met de langetermijnvisie, het systeembenken, de vijf P's en de internationale dimensie bewaakt. In dit opzicht zullen we bovendien reeds bestaande, sectorspecifiek toekomstonderzoek samenbrengen en daaruit transversaal oriënterende lessen trekken voor Vlaanderen.

- **Van langetermijndenken naar korte termijn doen.**

Met onderbouwde langetermijnprojecties en visie per transitie, hebben we een stip aan de horizon, waarnaar we op korte termijn moeten handelen. De langetermijnvisie moet tastbaar gemaakt worden met concrete pilootprojecten. Met een uit te werken referentiekader zullen we de selectie van grensverleggende projecten verbeteren, zodat niet langer enkel de reeds breder bekende experimenten gefinancierd worden, maar op grensverleggende wijze ingezet wordt op (systeem)innovatie. Enkele transities hadden al zo'n referentiekader dat hiervoor als vertrekbasis kan dienen. Vizier 2030 biedt hier een tussentijds doelstellingskader om met de transitiedoelstellingen naartoe te werken.

- **Samenwerking met stakeholders, multi-actorpartnerschappen.**

Voor de aanpak van complexe uitdagingen is de inzet nodig van meerdere actoren en op verschillende schaalniveaus (multi-actorpartnerschappen). Co-creatie en eigenaarschap door alle partners uit de maatschappelijke vijfhoek, meer specifiek de ondernemerswereld, de kennisinstellingen, het maatschappelijke middenveld en de burger, andere overheden en de financiële sector, zijn essentiële kenmerken van een geslaagd transitieproces. Het is een meerwaarde dat alle transitieprioriteiten reeds een extern netwerk hebben opgebouwd en te werk zijn gegaan met nieuwe samenwerkingsmodellen en -methodieken. Partners komen zowel uit klassieke (koepels, belangenverenigingen...) of vernieuwende hoek (voorlopers, frisdenkens...). Elke transitie legt haar eigen accenten en heeft een eigen karakter en aanpak, die moeten aansluiten bij de verwachtingen van de stakeholders.

We zullen deze legislatuur meer informatie delen tussen de transitieprioriteiten zodat we de partnerwerking kunnen versterken vanuit het principe van de gedeelde verantwoordelijkheid, inclusief een financiële inbreng vanuit de partners. Daarnaast leggen we ook de brug naar de burger. Daartoe werken we de

nodige instrumenten uit om bij het brede publiek een omslag (internaliseren van de doelstellingen door mentaliteitswijziging, gedragswijziging) te bewerkstelligen. We streven een dergelijke co-creatieve en participatieve reflex na bij alle transitieprioriteiten en komen tot duidelijke engagementen met de partners.

- **Beleidscoherentie en samenwerking met andere beleidsdomeinen:**

De transitiewerking biedt veel gelegenheid om te reflecteren over de gewenste richting waarnaar het beleid dient te evolueren. Visie 2050, Vizier 2030 alsook sectorspecifieke doelstellingen vormen daarbij het referentiekader. Vaststellingen uit toekomstverkenningen en trendanalyses²¹ mogen niet abstract blijven. Wat we uit de transitiewerking en toekomstverkenningen leren moet een weerslag vinden in het lopende beleid (zie onder 'Samen leren'). Samenwerking en overleg met andere beleidsdomeinen over de transitieprioriteiten heen komt de coherentie van het beleid daarbij ten goede. Eerder al vonden geslaagde samenwerkingsverbanden over de transitieprioriteiten en beleidsdomeinen heen hun weg naar het regeerakkoord. Samenwerking tussen de beleidsdomeinen en ook tussen de betrokken ministers zal versterkt worden op het niveau van actiedomeinen/werven en de snijvlakken tussen de transities. De coherentie met de langetermijn bewaken betekent ook dat we die aspecten uit het huidige beleid die haaks staan op de toekomstvisie uitfaseren of zelfs onmiddellijk stopzetten en vervangen door duurzame oplossingen.

- **Samen leren**

Het **transitiemanagement** zal een sterk reflexieve houding aan de dag leggen bij de procesmonitoring. Doorheen het transitieproces - via het samen continue leren- kunnen projecten aangepast en opgeschaald worden en kunnen het bestaand beleid en traditionele manieren van denken en doen, samenwerkings- en businessmodellen, verder uitgedaagd worden.

De mondiale gezondheids crisis toont aan dat we als overheid meer dan ooit innovatief moeten zijn en ook wendbaar, om op toekomstige (disruptieve) veranderingen te kunnen inspelen. We zullen lessen trekken uit de transitiewerking en uit de veranderingen die zich vandaag al manifesteren. Enerzijds, geven we het beleid van vandaag vorm met kennis en kunde over de toekomst, anderzijds moeten de lessen uit de transitiewerking een weerslag krijgen in het lopende beleid. Dit zijn communicerende vaten. Transitie managers hebben de rol om deze vernieuwing en versnelling in het beleid te brengen.

- **Governance**

Om de kracht van de transitieprioriteiten ten volle in te zetten voor het behalen van de Vlaamse duurzaamheidsdoelstellingen, optimaliseren we de **governance**.

De rol van de **transitiemanagers** wordt geherdefinieerd. Ze blijven het gezicht van de transitie en de verbindingsfiguur met de maatschappelijke vijfhoek. Ze maken het beleid voor de lange termijn met de focus op systeeminnovatie, en vertalen de langetermijnvisie naar keuzes en (beleids-)acties op korte en middellange termijn. Ze zorgen ervoor dat de juiste mensen rond de tafel zitten en bouwen publiek-private partnerschappen op.

²¹ Met 'trendanalyses' worden bedoeld de verticale en horizontale analyse van concrete initiatieven op het terrein die (elementen van) de transitie realiseren en hier transitiepaden uit distilleren en lessen trekken voor beleid (op de verschillende niveaus) en praktijk.

Nieuwe aandachtspunten:

- De transitie managers krijgen een uitdrukkelijk mandaat om bovenvermelde rollen op te nemen en/of te coördineren. De invulling ervan gebeurt op maat van de transitie en in afspraak met de trekkende minister(s).
- Daarbij zullen we ook meer en meer in transitieteams werken waarbij de transitie managers samen met collega's de rollen opnemen.
- Tenslotte zullen de transitie managers in afstemming met hun leidend ambtenaren en de trekkende minister(s) voortaan ook voldoende ruimte en financiële middelen krijgen die noodzakelijk zijn voor de ondersteunende werking, zodat ze samen met hun transitieteam hun opdracht wel degelijk waar kunnen maken.

Het **transitieplatform** zorgde voor een gewaardeerde kennisuitwisseling en stimuleerde de samenwerking tussen de transities. We gaan op hetzelfde elan verder. Het transitieplatform, bestaande uit de transitie managers aangevuld met leden van hun team en gecoördineerd door het departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA), zal ervaringen en kennis uitwisselen en opbouwen (methodieken, communicatie, transitieaanpak). Daarnaast zorgt het platform voor coherentiebewaking met de langetermijnvisie, het systeemdenken, de 5 P's en de internationale dimensie. Het transitieplatform grijpt opportuniteiten voor samenwerking/financiering aan. We zullen meer aandacht besteden aan het inhoudelijk verbinden van de transities, en daarbij geen samenwerkingsopportuniteiten onbenut laten: zo zijn er bijvoorbeeld gemeenschappelijke actievelden of kunnen gezamenlijke experimenten of pilootprojecten worden opgezet. Een mogelijk horizontaal actiedomein over de transitieprioriteiten heen is de focus op buurt/wijk niveau: dit is belangrijk voor zorg en welzijn 4.0. (Salutogenic Design), voor mobiliteit (de 15 minuten stad), voor energie (energieneutrale wijken) en voor circulaire economie (circulair bouwen op wijkniveau). Het transitieplatform zal ook kennis over mogelijke projectoproepen (calls) uitwisselen, zodat innovatieve projecten/aanpak kansen benutten om in aanmerking te komen voor de middelen uit (Europese) fondsen.

De transitie managers voorzien samen met DKBUZA in een verbeterde gezamenlijke en herkenbare **communicatie** over de Vlaamse langetermijnstrategie en de verwezenlijkingen van de transitieprioriteiten, passend in het Vlaamse merkbeleid. We zullen daartoe de samenwerking aan concrete projecten meer in de verf zetten. Dit is een hefboom voor de versterkte samenwerking over de transities heen en is van belang voor de visibiliteit naar onze externe partners toe.

De transitieprioriteiten steunen op het **engagement van de voltallige Vlaamse Regering**, die blijft instaan voor de omkadering.

Het trekkerschap blijft bij de betrokken bevoegde ministers liggen, die de politieke verantwoordelijkheid dragen de vooropgestelde doelstellingen te behalen en hierover regelmatig te rapporteren, bijvoorbeeld via de Beleids- en Begrotingstoelichting (BBT). De minister krijgt daarbij de steun van de betrokken entiteiten en de leidend ambtenaar zal de nodige middelen en menskracht vrijmaken die in verhouding staan met de beoogde doelstellingen per transitie.

De rol van het **voorzitterscollege** (VOCO) zal beter afgelijnd worden: het VOCO volgt de voortgang van de transities op en reflecteert over inhoud en de afstemming met het lopend beleid.

De **minister-president** zorgt via zijn diensten voor de coördinatie van het transitieplatform en het bewaken van de coherentie met de langetermijnvisie 2050, het systeemdenken, de vijf P's en de internationale dimensie.

Deze regeerperiode zetten we verder in op een versterkte samenwerking tussen beleidsdomeinen en tussen de betrokken ministers. Die overheidsbrede samenwerking geldt ook voor de financiering. Ook in het verleden was er reeds een goede samenwerking rond financiering en werden bestaande middelen optimaal gebruikt voor het ondersteunen van de transitieprioriteiten (bv de clusterprojecten van VLAIO). Er zal ook op een meer gecoördineerde manier worden ingespeeld op (Europese) financieringsopportunities zoals dat in het verleden ook gebeurde met de ESF fondsen. Er zijn nog andere **financieringslijnen op Europees vlak** waar een innovatieve transitieaanpak een goede kans maakt om er aanspraak op te kunnen maken. Via een transitieplatform kan er afgestemd worden tussen de transitieprioriteiten om kennis over mogelijke calls uit te wisselen en door de krachten te bundelen maximaal gebruik te kunnen maken van de fondsen van de Europese calls.

5.2.2. Vlaanderen zet in op zes transitieprioriteiten

Vlaanderen zet in op de volgende 6 transitieprioriteiten: Circulaire economie; Leven, leren en werken in 2050; Industrie 4.0.; Samen Leven in 2050; Transitie Mobiliteit en Transitie Energie.

Eigen aan transitieprocessen is dat zij mee evolueren met de kennis en opgedane ervaringen. Vandaar dat de oorspronkelijke focus van de transitieprioriteiten geleidelijk aan een vernieuwde invulling heeft gekregen. De fiches **in bijlage** bevatten meer details.

Hieronder volgt een kort overzicht van de transitieprioriteiten.

- Transitieprioriteit Circulaire economie

De transitieprioriteit Circulaire economie beoogt de omslag naar een circulaire economie te realiseren. Voor de werking steunt de transitieprioriteit op een sterk ontwikkelde stuurgroep die het geheel mee opvolgt. De bevoegde ministers hebben zich geëngageerd het nieuwe governance-voorstel (juli 2020) te concretiseren. De stuurgroep is opnieuw een publiek-private stuurgroep. De samenstelling van de Stuurgroep wordt aangepast aan de publiek-private werking rond thematische werkagenda's en hefbomen en bovendien is de ganse maatschappelijke vijfhoek vertegenwoordigd (kennisinstellingen, overheden, bedrijven, maatschappelijk middenveld, inclusief de financiers).

De transitieprioriteit Circulaire Economie boekt succes met de jaarlijkse oproepen voor projecten. De meerwaarde ligt in de samenwerking binnen de keten en de mogelijkheid om subsidies te verlenen aan een divers partnerschap (ondernemers, onderzoekers, organisaties en vzw's, lokale overheden). Ook werden een 60-tal (inter-)clusterprojecten opgezet in het kader van het Innovatieclusterbeleid VLAIO met een minimale cofinanciering van 20% vanuit de partners/indieners. Diverse initiatieven droegen eraan bij de 'sense of urgency' rond duurzamer hulpbronnengebruik in de kijker te zetten. Hoogtepunten zijn de actienetwerken rond de green deal Circulair Aankopen en de green deal Circulair Bouwen.

Na een periode van sensibilisering en experimenteren is het nu tijd voor opschaling van de geleerde lessen. Om de uitdagingen optimaal op te nemen doen we dit door een verbreding van het partnerschap en een verdieping van de werking rond enkele thematische werkagenda's. Het doel is om samen te doen, leren en opschalen rond de gezamenlijke ambities.

Deze thematische werkagenda's hebben elk zowel publieke als private trekkers (aangeduid in december 2020):

- Circulair bouwen
- Circulaire chemie/kunststoffen
- Voedselketen
- Bio-economie
- Waterkringloop
- Maakindustrie in functie van andere productieketens (bv. textiel...)

Zeven hefboomen maken opschaling mogelijk: beleid, financiering, onderzoek, innovatie & ondernemerschap, jobs & skills, aankopen, communicatie. Per thema wordt een kerngroep gevormd. Momenteel wordt ook gewerkt aan gezamenlijke werkagenda's waaruit dan een rollend actie- programma ontstaat. De ambities voor de Vlaamse circulaire economie zullen opgenomen worden in een roadmap dat richting zal geven aan de stuurgroep en het partnerschap. Een Kompasgroep, een groep van denkers én mensen uit de praktijk die op langere termijn scenario's kunnen ontwikkelen, ondersteunt dit.

Deze nieuwe aanpak wordt een eerste keer voorgesteld aan een iets bredere stakeholdergroep binnen een 'State of the Circular Union' op 21 juni 2021. Een eerste rollend actieprogramma en een roadmap worden verwacht tegen december 2021/januari 2022.

- **Transitieprioriteit Leven, leren en werken in 2050 (LLW2050)**

Deze transitieprioriteit beoogt een omslag te realiseren in de manier waarop we leven, leren en werken. De transitie bevindt zich op het kruispunt van de domeinen werk, onderwijs en vorming. De initiële systeem- en trendanalyses en ook de goede samenwerking tussen Onderwijs en Werk legden al het fundament voor een versnelling rond levenslang leren op verschillende terreinen. Uitgesproken ambities rond levenslang leren zijn nu verankerd in het regeerakkoord, de beleidsnota's Werk en Sociale Economie en Onderwijs en Vorming en het herstelplan van de Vlaamse Regering. Het vergaren van kennis over langetermijn(trends) wordt intussen bij de betrokken departementen als een kerntaak gezien om met die kennis het lopend beleid te ondersteunen en te voeden. Nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs- en werkgelegenheidsbeleid en de diverse relance-acties en -programma's worden op de voet gevolgd.

Transitiedenken en -handelen is onmisbaar om het post-corona leven, leren en werken vorm te geven en te inspireren. Daarom zullen we, waar mogelijk, in deze regeerperiode inzetten op het versterken van het management van deze transitieprioriteit waar mogelijk.

Fase 1: de afronding van het huidige transitieprogramma in 2021 (+ lessons learned)

- We werken met het transitieteam van experts verder aan de goede ondersteuning van de negen transitie-experimenten die steun krijgen in het kader van ESF (2019-2022). Deze bieden concrete leeransen op basis van praktijkervaringen (bv. het project maakleerplek). Uit een synthese van de experimenten zal de visie verder evolueren. Aan de hand van een referentiekader beschrijven we overgang van oude naar nieuwe denkwijzen over leven, leren en werken.
- Parallel blijven we inzetten op het zichtbaar maken en verbinden van denkwijzen en concrete initiatieven die in de lijn liggen van de transitievisie, o.a. via het Erasmus+ KA3-project, in het kader van de implementatie van de 'European Agenda for Adult Learning'. Dit laatste biedt unieke kansen

om praktijkvoorbeelden uit te wisselen met andere pioniers, doeners, denkers en dromers en inspiratie op te doen.

- We blijven actief de link leggen met het 'Partnerschap Levenslang Leren', waar beide transitie managers actief in zijn. Dit partnerschap werkt aan een vernieuwende visie en actieplan over de schotten van onderwijs en werkgelegenheid heen.

Op basis van de elementen uit fase 1, zal een tussentijdse evaluatie gemaakt worden van het transitieprogramma.

Fase 2: structureel verankeren van transitiecapaciteit in de departementen Onderwijs en vorming en Werk en Sociale Economie (2022-...)

In lijn met de conceptnota zullen we versterkt inzetten op

- Lange termijn denken: visieontwikkeling, toekomstverkenningen en langetermijnonderzoek (toekomstverkenningen, scenario-denken,...) rond aspecten van leven, leren en werken
- Korte termijn handelen: lanceren van vernieuwende pilootprojecten en innovaties met partners, versnellingen in het beleid, opschalen van praktijken, ...
- Dit alles vanuit een helder grensverleggend referentiekader voor de lange termijn dat inhoudelijk wervend en theoretisch onderbouwd is.

Om dit te concretiseren zullen nog keuzes gemaakt moeten worden om de transitiecapaciteit in de departementen te vergroten, en structureel te verankeren. Daarbij wordt rekening gehouden met tussentijdse evaluatie.

- **Transitieprioriteit Samen Leven in 2050**

Deze transitie heeft raakvlakken met alle andere transitieprioriteiten en kende doorheen de voorbije periode een verbreding van de focus. In eerste instantie lag de focus op het Beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG). In een tweede fase kwam het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) erbij. De breed gedragen focus berust op 6 pijlers voor het samenleven: sociale cohesie, vermaatschappelijking, reflecterende samenleving, duurzame samenleving, health in all policies en de toekomst van ons zorgmodel.

De transitieprioriteit wordt opgedeeld in twee actievelen: enerzijds zorg en welzijn en anderzijds cultuur. De gemeenschappelijke beleidsdomein-overschrijdende delivery unit zal daartoe herschikt worden.

Binnen het actieveld Zorg en welzijn 4.0 worden bestaande acties verder uitgewerkt:

- Het 'Hospital of the Future': via deze continue evoluerende 'verhaallijn' doen zorgprofessionals, ondernemers en beleidsmakers kennis op over innovatieve technologieën van de zorg- en welzijnssector op een wetenschappelijk onderbouwde manier. In het kader van de pandemie werd er ook een verhaallijn uitgewerkt rond 'Planet Virus'.
- We bouwen met VITO verder op de resultaten van de onderzoeksstudie (Zorgnet – Icuero) over de juridische en ethische voorwaarden voor een veilige en accurate gegevensverzameling en -deling tussen zorgactoren en zorgindustrie en zoeken aansluiting bij European Health Data Space alsook met het Vlaamse datanutsbedrijf (cf. relanceplan).
- We geven een vervolg aan de internationale literatuurstudie (Centrum voor Biomedische Ethiek en Recht van de KU Leuven) m.b.t. de ethische aspecten van de zorginnovatie. In februari 2021 is een

vervolgonderzoek van start gegaan dat beoogt concrete handvaten aan te reiken om ethische aspecten van zorginnovatie te beoordelen. De vraag die hierbij steeds aan belang wint, is of alles wat technisch mogelijk is, ook wenselijk is.

- We werken verder rond 'Salutogenic Design' na deelname aan het congres in april 2021. Het gaat om een toekomstgerichte vorm van architectuur die de infrastructuur zodanig ontwerpt en integreert in de omgeving waardoor de zorg als het ware 'onzichtbaar' is gemaakt door de vanzelfsprekendheid van het design. De projecten van het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG) rond buurtgerichte zorg, voegen hieraan een maatschappelijke component toe.

Binnen het actieveld Digitale transformatie van de cultuursector versnelde de coronacrisis de leercurve om in de werkrealiteit om te gaan met digitale tools:

- Voor vele klassiek fysieke processen, zoals informeel leren, bleken niet zomaar in een handomdraai virtuele alternatieven voorhanden. De ervaringen uit het virtueel leerplatform, dat informeel leren, community building en peer-reviews centraal stelde, worden verder verkend
- Met 'Digitaal Vlaanderen' werkt CJM aan een strategisch kader voor de digitale transformatie van de cultuursector en binnen dit kader de tools voor het informele (digitale) leerproces herdenken. Dit stimuleert de digitale maturiteit van de sector en bevordert de kennisdeling tussen de organisaties onderling.

- **Transitieprioriteit Industrie 4.0.**

Deze transitieprioriteit beoogt de digitale transformatie van de industrie te ondersteunen als hefboom voor verduurzaming van de industrie

.Industrie 4.0. werd in Visie 2050 en de startnota in eerste instantie gezien als produceren met een verdoorgedreven digitalisering, aangedreven vanuit de technologische evolutie. De laatste jaren is deze visie verruimd. Naast de technologische ontwikkelingen spelen nu ook andere evoluties mee, bijvoorbeeld op het vlak van duurzaamheid en klimaat. Ook 'werken in een industrie 4.0 omgeving' en de impact van digitalisering op het businessmodel zijn nu opgenomen in de verruimde focus.

De vijf actielijnen van een eerder op korte en middellangetermijn actieprogramma waren: platformwerking, versterken van de kennisbasis, versnellen van de concrete toepassing door bedrijven, bijdragen aan goede omgevingsvoorwaarden met de nadruk op skills en het versterken van de internationale werking. Met de nog lopende proeftuinen is mettertijd een positieve dynamiek opgebouwd. De leerervaringen worden gecapteerd.

Het relanceplan Vlaamse Veerkracht duidt digitalisering aan als een belangrijke hefboom om de competitiviteit en productiviteit te verhogen. Vlaamse ondernemingen moeten op de kar van digitalisering springen. Zo blijven ze competitief en verduurzamen ze tegelijkertijd, dit in lijn met de nieuwe ambitieuze industriestrategie voor Europa. Bedoeling is dat onze ondernemingen door het geïntegreerd gebruik van digitale oplossingen, nieuwe technologie en stevige metierkennis, een substantieel hoger niveau bereiken en competitiever, duurzamer en weerbaarder worden.

Deze transitie wordt deze legislatuur verdergezet, met enkele bijstellingen:

- De focus blijft liggen op de industrie en de maakactiviteiten in het algemeen, maar **activiteiten** zoals logistiek, bouwactiviteiten en de spill-over naar geïntegreerde diensten en productie (nieuwe

businessmodellen) worden voortaan meegenomen. Samenwerken in de waardeketens wordt doorslaggevend

- Naast digitalisering wordt het verhogen van de **duurzaamheid** en het verminderen van de klimaatimpact de tweede belangrijke pijler voor het industriebeleid, dit ook op het Vlaamse beleidsniveau. Transformaties in bedrijven moeten tegelijkertijd duurzaam én digitaal zijn
- **Data** staan centraal in de digitalisering: we bevorderen daarom slim gebruik van data en datadeling ter versterking van de bedrijfsactiviteiten. De transitie moet samenlopen met de evoluties in artificiële intelligentie, cyberveiligheid en connectiviteit (onder meer 5G). Data staan centraal in de digitalisering, door slim gebruik van data binnen het bedrijf en toenemende datadeling.

We zullen het volledig instrumentarium voor innovatie en ondernemen van VLAIO blijven inzetten. Dit samen met de leden van het netwerk en het breder overheidsinstrumentarium (bv. Flanders Make) om bedrijven te stimuleren en te ondersteunen in hun transformatie. Verder richten we ons op 2 specifieke actievelen:

- Voor het actieveld maakindustrie werken we samen met de transitie Circulair Vlaanderen om synergiën te benutten in de omslag naar een duurzame economie, meer bepaald in de werkagenda circulaire maakindustrie.
- Voor het actieveld werkbaar werk gaan we interactie aan met werk transitieprioriteit Leven, leren en werken in 2050 en bekijken we de mogelijkheden om industrie 4.0.-concepten in te zetten voor het verhogen van de werkzaamheidsgraad, met het oog op integratie van niet-actievelen in het arbeidsleven en meer werkbaar werk.

De aansluiting met de energie- en klimaattransitie gebeurt via de bijdragen aan het Vlaamse Energie en Klimaatplan en de eigen governance van dit transversaal project.

De meerwaarde van de transitiecoördinatie zit in een afstemming met de stakeholders en met de ruimere trajecten rond digitalisering (onder andere artificiële intelligentie en cybersecurity) van de Vlaamse overheid om een maximale impact te berekenen.

- **Transitieprioriteit Mobiliteit**

Met de recente principieel goedgekeurde Mobiliteitsvisie 2040 - het kader voor het toekomstige mobiliteitsbeleid - wordt de oorspronkelijke scope van de transitieprioriteit mobiliteit verruimd: een 'transitie naar een duurzaam, veilig, intelligent en multimodaal mobiliteitssysteem dat de economie en de maatschappij ondersteunt' komt centraal te staan en vormt het inspirerend beleidskader voor de vervoerregio's en voor de lokale besturen (bij de opmaak van lokale en regionale mobiliteitsplannen). Er komt nu een meer evenwichtige aandacht voor het personenvervoer én het goederenvervoer, daar waar accent voordien sterk op het personenvervoer lag.

In de voorgaande periode werd een werking met de verschillende actoren uit de 'quadrupel helix' opgestart om tot verschillende toekomstscenario's en toekomstvisie te komen en werkten stakeholders samen binnen tal van pilootprojecten. De uitwerking van een governance-structuur voor de samenwerking bleef nog uit. Bevindingen uit het transitietraject werden gedeeltelijk opgenomen in het lopende beleid en geven mee vorm aan het toekomstige Mobiliteitsbeleid.

De focus deze legislatuur ligt op het uitzetten en realiseren van mijlpalen om de doelstellingen van de mobiliteitsvisie 2040 in de praktijk te brengen. Daarbij onderzoeken we welke schakels we nog missen om de beleidsprioriteiten te realiseren: knooppunten en netwerken, datastrategie en digitalisering, gezond

functionerende aanbodzijde en een duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van het mobiliteitssysteem. Vanuit deze analyse bekijken we welke **nieuwe sleutelprojecten** nog opgezet kunnen worden. Dit zijn de ambities voor 2040:

- geen zware verkeersslachtoffers,
- geen CO2 uitstoot,
- geen tijdsverlies meer in het verkeer en
- een halvering van de consumptie van niet-hernieuwbare materialen).

We zetten ook verder in op **bestaande proefprojecten** die systeemverandering versnellen. We testen op het terrein uit hoe infrastructuur, (collectieve) vervoersystemen en voer- en vaartuigen slimmer en innovatiever worden en/of het transportsysteem slimmer wordt gebruikt. Het gaat hier om de proefprojecten rond geconnecteerde mobiliteit en autonome vervoermiddelen, gedeelde mobiliteit en gepersonaliseerde mobiliteitsdiensten en rond groene mobiliteit, zero-emissie en koolstofarme vervoermiddelen. Het pad richting zero-emissie vervoer wordt geschetst in de Visie 'Clean power for transport' 2030, goedgekeurd op de VR van 30 april 2021, met o.m. de uitrol van laadpunten voor elektrische voertuigen.

Ook op bestuurlijk vlak zetten we in op systeemverandering. Met de opstart van twee MIA-Proeftuinen ('sneller, samen, alert') beogen we een versnelde en verbeterde (juridisch-administratieve) aanpak van verkeersonveilige punten en fietsinfrastructuur.

De samenwerking en dialoog met de verschillende stakeholders en andere beleidsdomeinen wordt verdergezet zowel bij het doorvertalen van de visie als bij het opzetten van nieuwe proefprojecten. Deze governance wordt met de bevoegde minister nader uitgeklaard en op punt gezet.

- **Transitieprioriteit Energie en Klimaat**

De reductie van de broeikasgasuitstoot en een verhoging van de productie van hernieuwbare energie zijn de speerpunten van de transitie naar een duurzaam, betrouwbaar en betaalbaar energiesysteem.

Het Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030 (VEKP) en de Vlaamse Klimaatstrategie 2050 zijn een tastbaar resultaat van de werkzaamheden binnen deze transitie. Vooral de processen rond beleidsplanning waren verdienstelijk en mondden uit in Vlaamse energie- en klimaatambities zoals vastgelegd in deze transversale plannen. Naast enkele transversale doelstellingen, wordt bovendien per VEKP-maatregel aangegeven welke vakminister hier verantwoordelijkheid voor neemt.

Het VEKP zal een essentiële rol vervullen in de energie- en klimaattransitie. De transitieprioriteit zal verder geconcretiseerd worden in de uitvoering van het Vlaams energie- en Klimaatplan 2021-2030 en de Vlaamse Klimaatstrategie 2050. Momenteel wordt een afsprakenkader uitgewerkt.

Het Vlaams Energie en Klimaatagentschap (VEKA) zal samen met de minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme de coördinatie van het VEKP opnemen.

Structureel stakeholderoverleg op hoog niveau heeft zijn succes aangetoond (bv. de Vlaamse langetermijnrenovatiestrategie). Stakeholdersoverleg over volgende thema's blijft deze legislatuur verder lopen:

- Stroomgroepen Energie efficiëntie, Hernieuwbare energie, Flexibiliteit en Data.

- Structureel overleg over beleidskaders Energie prestatie bepaling (EPB) en Energie prestatie certificaat (EPC).
- Renovatiepact 2.0.
- Commissie Energiebeleidsovereenkomst (EBO).
- Industrieforum.

De energietransitie heeft ook een financiële component. Het Klimaatfonds en het Energiefonds ondersteunen de noodzakelijke investeringen, zowel bij de publieke als de private sector. Zo wordt de komende jaren onder meer een strategie uitgewerkt om Europese middelen aan te snijden, met als doel partners (privaat en publiek) in contact te brengen met interessante opportuniteiten voor Europese financiering.

5.2.3. Transitieprioriteiten en de link met het relanceplan

Vlaanderen bevindt zich nu in een context van economische en maatschappelijk relance waar de transitieën wendbaar op moeten inspelen. Net in tijden van disruptie en crisis is het belangrijk om, met de langetermijndoelstellingen voor ogen, de gewenste ontwikkelingen te stimuleren. Met het relanceplan 'Vlaamse Veerkracht' maakt de Vlaamse Regering 4,3 miljard euro vrij om de Vlaamse welvaart en het welzijn van de Vlamingen te helpen versterken na corona. Vlaamse Veerkracht wordt deels gesteund door Europese relancemiddelen. Tegelijk mag in de chaos van de crisis ook de langetermijn niet uit het oog worden verloren, net om het herstel en de transitie in de gewenste richting te kunnen sturen en waar nodig barrières weg te halen. De relancemiddelen kunnen de transitie versnellen, maar investeren in de lange termijn transitie ondersteunt ook de economische en maatschappelijke relance.

In het **Europees herstelplan NextGeneration EU** neemt de Faciliteit voor Herstel en Veerkracht (FHV) een centrale plaats in. De FHV, dat een pakket subsidies en leningen voor lidstaten bevat, richt zich op beleidsgebieden van Europees belang, die gestructureerd zijn in 6 pijlers: a) groene transitie; b) digitale transformatie; c) slimme, duurzame en inclusieve groei, met inbegrip van economische cohesie, banen, productiviteit, concurrentievermogen, onderzoek, ontwikkeling en innovatie, en een goed functionerende interne markt met sterke kmo's; d) sociale en territoriale cohesie; e) gezondheid en economische, sociale en institutionele veerkracht, met het oog op onder andere het vergroten van crisisparaatheid en van het reactievermogen bij crisissituaties, en f) beleid voor de volgende generatie, kinderen en jongeren, zoals onderwijs en vaardigheden. Voor België is er binnen de FHV een bedrag van 5,925 miljard euro steun (subsidies) voorzien, waarvan 2,255 miljard euro voor Vlaanderen.

Op 30 april 2021 diende België haar nationaal plan voor herstel en veerkracht (PHV) bij de Europese Commissie in. In dit nationaal PHV worden de investerings- en hervormingsprojecten (waaronder dus ook de Vlaamse) ingebed in 6 assen: (a) klimaat, duurzaamheid en innovatie, (b) digitale transformatie, (c) mobiliteit, (d) mens en samenleving, (e) economie van de toekomst en productiviteit en (f) overheidsfinanciën en uitgaventoetsingen.

Het Europees herstelplan Next Generation EU legt thematische accenten die sterk aansluiten met de inhoudelijke focus van de zes transitieprioriteiten. Voor de concretisering van dit plan is het belangrijk de innovatieve transitieaanpak als troef uit te spelen en een aansluiting te vinden met de transitieprioriteiten. De Europese Commissie stuurt in haar relancebeleid aan op een groener, digitaal en veerkrachtiger Europa.

Het Vlaamse relanceplan 'Vlaamse Veerkracht' loopt over de jaren 2021-2022 met de langetermijntransities voor ogen. Uit het Vlaamse relanceplan 'Vlaamse Veerkracht' komen sterke linken met de huidige transitieprioriteiten naar boven. Meer specifiek bij volgende speerpunten:

- **Speerpunt 1: Economie en samenleving verduurzamen.**

De economische relance moet maximaal bijdragen aan het koolstofarm maken van onze economie en samenleving, met onder andere: investeringen in innovatie optrekken, de transitie naar waterstofeconomie, de Blue Deal tegen droogte en wateroverlast, de renovatie van gebouwen verhogen, de vergroening van transport en een modal shift, de versnelde omslag naar een maximale circulaire economie, de verhoging van investeringen in hernieuwbare energie, ...

De initiatieven in dit kader dragen bij tot de transitieprioriteiten **Circulaire economie, Energie, Industrie 4.0. en Mobiliteit.**

- **Speerpunt 2: Investeren in infrastructuur.**

De Vlaamse Regering investeert in infrastructuur en grote mobiliteitswerken. Dit draagt onder andere bij tot de transitie **Mobiliteit en de transitie Energie.**

- **Speerpunt 3: Vlaanderen digitaal transformeren**

Dit speerpunt is gestoeld op drie horizontale basispijlers:

- o Digitale transformatie van economie en maatschappij door data als grondstof te valoriseren: met onder andere projecten als 'Mobility as a Service', 'Smart Cities', een digitaal zorg- en ondersteuningsplan, ...
- o Digitale transformatie overheidsdienstverlening: met onder andere het inzetten op een ondersteuningsstructuur voor de Vlaamse en lokale besturen, verenigingsloket en e-loket voor ondernemingen, ...
- o De ontwikkeling van digitale talenten: met onder andere maximale verduurzaming van kwalitatief digitaal afstandsonderwijs, maximale digitalisering van opleidingen in het kader van levenslang leren, versterken van de digitale vaardigheden van Vlamingen, ...

De initiatieven sluiten aan bij onder andere de **transitieprioriteiten Industrie 4.0., Mobiliteit, Samen leven en Energie.**

- **Speerpunt 4: Investeren in mensen en talenten**

Het grootste kapitaal dat we in Vlaanderen hebben, zijn onze mensen en onze talenten. Die geven gestalte aan het nieuwe Vlaanderen. Daarom investeert de Vlaamse Regering nog meer in onderwijs en de digitalisering ervan. De Vlaamse Regering en de Vlaamse sociale partners hebben op 14 december 2020 een VESOC-akkoord gesloten over de relance van de Vlaamse arbeidsmarkt. Met het plan 'Alle hens aan dek' trekt de Vlaamse Regering 190 miljoen euro extra uit voor een krachtige, duurzame relance en transformatie van de Vlaamse arbeidsmarkt. Het nieuwe ambitieuze akkoord focust op drie prioriteiten:

- een opleidings- en loopbaanoffensief: maatregelen die levenslang leren stimuleren en die meer Vlamingen versterken in hun loopbaan via opleiding, omscholing en (her)oriëntering.
- inclusief en mensgericht digitaliseren: maatregelen om digitale talenten en vaardigheden te versterken, om opleidingen maximaal te digitaliseren en om iedereen volwaardig deel te laten uitmaken van de digitale samenleving
- duurzame tewerkstelling voor iedereen.

Deze initiatieven dragen bij tot de **transitieprioriteiten Leven, leren en werken in 2050 en Industrie 4.0.**

- **Speerpunt 5: Het Vlaamse zorg- en welzijnssysteem versterken**

De Vlaamse Regering trekt extra middelen uit om de zorg- en welzijnssector meer te ondersteunen:

- het zorgpersoneel een beter loon te geven

- het zorgberoep aantrekkelijker te maken
- het zorgaanbod in allerlei sectoren uit te breiden
- kwalitatieve verbeteringen en hervormingen in de zorgsector door te voeren.

Er zijn enkele linken met de transitieprioriteiten:

- Een kader voor zorgvernieuwing met focus op regelluwe kaders, proeftuinen, sociaal ondernemerschap, persoonsvolgende financiering en financiële responsabilisering van voorzieningen op vlak van outcome en innovatie.
- Het mentaal welbevinden van Vlamingen en de sociale cohesie in de samenleving versterken.

Deze initiatieven dragen bij tot de **transitieprioriteit samen leven**.